

Çocuklar İle Gençlerin Korunmasına İlişkin Bazı Yabancı İş Hukuku Sistemlerine Toplu Bakış

Tankut CENTEL

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi
İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Asistanı

Mayıs 53 (Eylül 1980)

GİRİŞ.

Çocuklar ile gençlerin korunmasına ilişkin hükümlerin yer aldığı yabancı iş hukuku sistemlerindeki yasalara topluca bakıldığında, genel olarak bunları üç grup içinde toplamak olanaklıdır. Gerçekten, önce bazı yabancı hukuk sistemleri, çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin hükümleri, tek bir özel yasa içinde toplamış bulunmaktadır. Alman hukuku, söz konusu grubun en canlı örneğidir.

İkinci olarak, bazı yabancı hukuk sistemlerinin çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin hükümleri birden çok özel yasa içinde topladığı görülmektedir. Bu grubun en iyi örneği ise, İngiliz hukukudur.

Üçüncü grupta yer alan yabancı hukuk sistemleri de, çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin hükümleri, iş yasalarının hükümlerinin arasına sıkıştırmış ve serpiştirmiş bulunanlardır. Anılan grubun en açık örneklerinden birisi olarak, İsviçre hukuk sistemi belirtilmek gerekir.

Birinci grupta yer alan hukuk sistemlerinin, toplu bir görünüme sahip olmalarına karşılık; ikinci ve üçüncü grupta yer alan hukuk sistemleri, dağınık niteliktedir.

I — ALMAN HUKUKU

Çocuk ve genç işçi çalıştırılmasını topluca düzenleyen ayrı ve özel bir yasaya sahip olması nedeniyle, günümüz hukuk sistemleri içinde, Federal Almanya'nın önemli bir yeri bulunmaktadır. Gerçekten 12.4.1976 günlü Çalışan Gençliğin Korunmasına İlişkin Yasa, çocuk ve genç işçilerin iş ilişkilerini düzenlemiş ve bunların iş güvenliğine ilişkin özel hükümler getirmiştir.

Söz konusu yasayla getirilen düzenlemeye göre 14 yaşından küçükler ile temel öğrenim görme yükümünde bulunan gençler, çocuk; 14 yaşından büyük olmakla beraber 18 yaşından küçük olanlar da, genç sayılmaktadır (m. 2). Çocukların çalıştırılması, bazı ayırık durumlar (m. 5/II-IV, 6) dışında, yasaklanmıştır (m. 5/I). Gençlere gelince, bunlar için en az çalışma yaşı, kural olarak 15 yaştır. Ancak, temel öğrenim görme yükümü bulunmayan 15 yaşından küçükler, meslekî öğrenim amacının ağırlıkta olduğu işlerde çalıştırılabilirler (m. 7).

Çocuk işçilerin günlük iş süresi, çeşitli işler için 2-4 saat olarak saptanmıştır (m. 5/II-III, 6/I). Temel öğrenim görme yükümü bulunmayan 15 yaşından küçüklerin günlük iş süresi, 7 saat ve haftalık iş süresi de, 35 saattir (m. 7/II 2). Genç işçiler ise, günde 8 ve haftada 40 saatten fazla çalıştırılmayacaktır (m. 8/I). Ancak, tarımda çalıştırılan 16 yaşından büyük genç işçiler, ürün toplama zamanında, günde 9 ve iki haftada 85 saatten fazla olmamak üzere çalıştırılabilirler (m. 8/III).

Genç işçilerin ara dinlenmesi süreleri, 4,5-6 saatlik iş süresinde 30 ve 6 saatten fazla olan iş süresinde ise, 60 dakikadan az olmayacaktır (m. 11/I). Genç işçiler için gece dönemi, saat 20.00'de başlayarak saat 7.00'ye kadar geçen en az aralıksız 12 saatlik gün dönemi olarak belirlenmiştir (m. 13, 14/I).

Günlük iş süresine ara dinlenmesi sürelerinin eklenmesiyle bulunacak süre; yeraltı maden işlerinde çalışan genç işçiler için 8, lokanta işlerinde 11 ve diğer işlerde de 10 saati aşamayacaktır (m. 12). Genç işçilerin haftada kural olarak sadece 5 gün çalıştırılabilmeleri öngörülmekle birlikte, cumartesi (m. 16/II) ve pazar (m. 17/II) günlerinde çalıştırılabilecekleri ayırık durumlar da belirtilmiş bulunmaktadır.

16 yaşından küçükler en az 30 işgünü, 17 yaşından küçükler en az 28 işgünü ve 18 yaşından küçükler de 25 işgünü yıllık ücretli izin verilecektir. Yeraltı maden işlerinde çalıştırılan gençlere verilecek yıllık ücretli izin süresi ise belirtilen sürelerle 3 işgününün eklenmesiyle bulunacaktır (m. 19/II).

Anılan dinlenme süreleri dışında, bir de genç işçilerin meslekî öğrenim olanaklarının gözetilmesini sağlamak üzere, işverene genç işçilerin meslekî ders ve sınavlara katılmaları için izin verme (çalışmadan muaf tutma) yükümü getirilmiştir (m. 9, 10).

Etkin biçimde uygulamayı gerçekleştirme, yani çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin hükümlere uyulup uyulmadığının denetlenmesi konusunda dört temel unsura dayanılmaktadır. Söz konusu unsurlardan ilki, ilân levhaları ve genç işçi çizelgeleridir. Bu konuda, asılacak ilân levhalarında anılan yasanın metni ve yetkili denetim yerinin adresi (m. 47)

ile günlük süresi ve ara dinlenmelerinin (m. 48) sergilenmesi ve genç işçilerin adı, doğum tarihi ve adresini gösteren genç işçi çizelgelerinin düzenlenmesi (m. 49) ile bunların yetkili denetim yerine istendiğinde gösterilmesi veya gönderilmesi (m. 50) yükümleri öngörülmektedir. Uygulamayla ilgili ikinci unsur, yetkili denetim yerinin, işyerlerinin denetlenmesiyle görevlendirilmesidir (m. 51). Etkin bir biçimde uygulamayla ilgili üçüncü unsur da, çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin kurulların oluşturulmasıdır (m. 55-56) (80). Federe devlet ve denetim yeri düzeyinde örgütlenen söz konusu kurulların görevi, çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin konularda danışmanlık işlevinin görülmesi ve yasanın uygulanmasıyla ilgili önerilerin bildirilmesidir (m. 57). Uygulamaya ilişkin son unsur ise, yasaya aykırılık durumlarında verilecek özgürlüğü bağlayıcı cezalar ile para cezalarıdır (m. 58-59).

II — FRANSIZ HUKUKU

Fransa'da okul yaşı, tüm çocuklar için 1967 yılından itibaren, 16 yaşa yükseltilmiştir. Buna bağlı olarak da, 16 yaşından küçük çocukların, çalıştırılmaları yasaklanmıştır. Gerçekten, Fransız İş Kodu'na göre; 16 yaşından küçük çocuklar, hiçbir nedenle ticarî, sınıî, özel ya da kamu, layik veya dinsel kamu ve bakanlık işyerleri ile serbest meslek, özel ortaklık, sendika ve derneklerde çalıştırılmaz (Art. L. 200-1 ve L. 211-1). Ayrıca, aynı aile üyelerinin çalıştığı işyerleri de, belirtilen hükme bağlı kılınmaktadır. (Art. L. 250-1).

Enaz çalışma yaşı olarak 16 yaşın öngörülmesine karşılık, bazı ayırık durumlar da getirilmiş bulunmaktadır. Nitekim öğretim sistemine uyum gösteremeyenler ile öğretici bir değeri olan işlere ilişkin stajlarda çalışacaklar, belirtilen kuralın ayırık durumlarını oluşturmaktadır. Ayrıca, 14 yaşından büyük gençlerin, okul tatilinde hafif işlerde çalıştırılmaları da, olanaklı kılınmıştır (Art. L. 211-6). Diğer yandan, çocuk ve genç işçilerin iş süresi, günlük 8 saat ve haftalık 40 saat olarak belirlenmiş (Art. L. 213-13) ve bunların gece döneminde (saat 22.00-6.00) çalıştırılmaları yasaklanmıştır (Art. L. 213-7 ve 213-8).

III — İNGİLİZ HUKUKU

Zorunlu öğrenimin bitirildiği yaşın (zorunlu öğrenimin bitirildiği yaş, 1.9.1972'den itibaren 16 yaş) altındaki yaşlarda bulunan kişiler, İngiliz hukukunda çocuk olarak tanımlanmaktadır. Çocukların çalıştırılması ise, çıkarılan çeşitli özel yasalarla, yasaklanmış bulunmaktadır. Gerçekten, önce 1920 tarihli Kadınların, Gençlerin ve Çocukların İşe Alınmasına İlişkin Yasa'yla çocukların, sadece aynı aile üyelerinin çalıştığı işyerleri dışındaki sanayi işyerlerinde çalıştırılmaları yasaklanmıştır (m. 1). 1954 tarihli Maden ve Taşocakları Yasası, çocukların maden ocaklarında işe alınmaları olanağını ortadan

kaldırmıştır (m. 124, 160). 1961 tarihli Fabrikalar Yasası da, çocukların fabrika ve imalâthanelerde çalıştırılmalarını yasaklamıştır (m. 167). 1970 tarihli Ticaret Filosu Yasası ise, Birleşik Krallığa kayıtlı gemilerde, çocuk çalıştırılmamasını öngörmektedir (m. 51). Diğer yandan, 1963 tarihli Çocuklar ve Gençler Yasası, çocukların eğlence işlerinde çalıştırılabilirlerini, sıkı kurallara bağlamıştır (m. 37-44).

Zorunlu öğrenimin bitirildiği yaşın üstünde olan, ancak henüz 18 yaşını bitirmemiş bulunan kişiler ise, İngiliz hukukunda genç olarak tanımlanmaktadır. Genç işçilerin korunmasına ilişkin hükümler, daha çok bunların iş süresi açısından gözetilmelerine ilişkindir. Gerçekten, genç işçiler, önce fabrikalarda çalışan kadın işçileri işsüresi yönünden koruyan hükümlerden yararlanmaktadır. Sonra, Fabrikalar Yasası'nın bazı bölümlerine ilişkin hükümler, özel olarak genç işçilere uygulanmaktadır. Sözelimi; 16 yaşından küçüklerin haftalık iş süresi, 44 saati aşmayacak ve bunlara fazla çalışma yaptırılmayacaktır. 16 yaşından büyüklere ise, ancak bakanlık emriyle ve yılda 50 saati aşmamak üzere fazla çalışma yaptırılabilir olacaktır. Genç işçilerin gece döneminde (saat 22.00-5.00) sanayi işyerlerinde çalıştırılmaları, oldukça katı biçimde sınırlandırılmış bulunmaktadır. Dükkân ve mağazalarda yardımcı olarak çalıştırılan genç işçilerin yemek saatleri ile iş süreleri, 1950 tarihli Mağazalar Yasası tarafından özel olarak sınırlandırılmıştır. Maden ve Taşocakları Yasası'nın 124-128. maddeleri de, çocuklar ile bazı gençlerin yeraltı maden işlerinde çalıştırılmalarını yasaklamakta; bazı genç işçilerin de, iş sürelerine sınırlamalar getirmektedir. 1938 ve 1964 tarihli ve gençlerin işe alınmalarına ilişkin yasalar ise; otel, asansör, sinema, çamaşırhane ve kamuya ait yerler ile mal dağıtım ve sipariş işlerinde çalışanların iş ve tatil sürelerini düzenlemiştir.

IV — İSVİÇRE HUKUKU

Çocuk ve genç işçilerin korunmasına ilişkin hükümler, İsviçre İş Yasası'nın 29-32. maddelerinde yer almaktadır. Ayrıca, anılan yasanın 40. maddesine dayanılarak çıkarılan 1 sayılı Tüzük de, söz konusu düzenlemeyi tamamlayan hükümler getirmiştir.

İş Yasası'yla getirilen düzenlemeye göre, her iki cinsten olup 19 yaşını doldurmamış işçiler ile 20 yaşını bitirmemiş bulunan çıraklar, genç olarak kabul edilmekte (m. 29/1) ve yasanın genç işçileri koruyucu özel hükümlerinden yararlandırılmaktadır.

15 yaşını doldurmadan önce gençlerin çalıştırılması, belirli bazı ayırık durumlar dışında, olanaklı değildir (m. 30/1). Buna göre, enaz çalışma yaşı, İsviçre'de kural olarak 15 yaşdır. Ancak, enaz çalışma yaşı, belirtildiği üzere, ayırık durumlarda 15 yaşın altına düşebilmektedir. Nitekim, 13 yaşından büyük gençler, tüzüğün 50-60 a maddelerinde belirtilen ko-

şullara uyularak, ayak işleri ile hafif işlerde çalıştırılabilirler (m. 30/II). Ayrıca, öğrenim görme yükümünün 15 yaşın bitirilmesinden önce sona erdiği kantonlarda, 14 yaşından büyük gençlerin, tüzüğün 61. maddesinde belirtilen koşullarla çalıştırılabilmesi olanağı tanınmaktadır (m. 30/III). Bu durumda, yasa da açıkça çocuk çalıştırma yasağından sözedilmekle birlikte, 13 yaşından küçüklerin çalıştırılması, hertürlü işte mutlak biçimde yasaklanmış olmaktadır.

Genç işçilerin iş ve dinlenme sürelerine gelince; bunların günlük iş süresi, hertürlü fazla çalışma ve zorunlu dersler de dahil olmak üzere, 9 saati aşamaz (m. 31/I). Genç işçilerin günlük çalışması ise, ara dinlenmeleri dahil olmak üzere, 12 saatlik bir zaman alanı içinde bulunacak ve günlük çalışmanın sınırları, sadece 16 yaşından büyük gençler için, saat 20.00'den 22.00'ye kadar uzatılabilecektir (m. 31/II).

16 yaşından küçük genç işçilere, geçici veya sürekli fazla çalışma yaptırılamaz (m. 31/III). 16 yaşından büyük genç işçilere ise, ancak iş günlerinde ve günlük çalışma sınırları içinde olmak koşuluyla,

sürekli fazla çalışma yaptırılabilir (Tüzük m. 63). Genç işçilerin gece dönemi ile pazar günlerinde çalıştırılmaları, meslekî öğrenime yönelik çalışmalar dışında (Tüzük m. 64-65), olanaklı değildir (m. 31/IV).

Yasa hükümlerine bakıldığında, işverenin, genç işçilere karşı artırılmış bir gözetme yükümü altında olduğu görülmektedir. Gerçekten, işveren, gerektiği biçimde genç işçilerin sağlığına özen gösterme ve bunların ahlâkının korunmasını sağlama yükümü altındadır (m. 29/II). Özel olarak da, işveren, genç işçilerin kaza geçirmesi veya sağlık ya da ahlâkî açısından tehlike içinde olduklarının görülmesi durumunda, bunların veli veya vasilerine bildirmek ve onların talimatlarını öğrenene kadar, gerekli önlemleri almakla yükümlü bulunmaktadır (m. 32/I).

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- K. Gröninger, Gesetz zum Schutze der arbeitenden Jugend, Kommentar, Frankfurt 1976.
- B. A. Hepple/P. O'Higgins, Employment Law, London 1976
- A. Knopp/w. Kraegeloh, Jugendarbeitsschutzgesetz, Kommentar, München 1976.
- M. Rehbinder, Schweizerisches Arbeitsrecht, Bern 1977.